

Batı Trakya Türk Toplumunda Kütüphane Hizmetleri

Cüneyt Rızaoğlu*

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, günümüzde Yunanistan sınırları içinde yer alan Batı Trakya Türk toplumunun bugünkü durumu, bu toplumun kütüphane kullanımı açısından içinde bulunduğu zorlukları ve bu zorlukları Türk, Yunan ve Batı Trakya toplumunun nasıl aşabileceği konusunu, fazla ayrıntıya girmeden değerlendirmeye çalışmaktır.

Batı Trakya

Coğrafi bir bölge olarak Batı Trakya, Yunanistan'ın kuzeydoğusundadır; bölgenin doğusunda Türkiye (Doğu Trakya), kuzeyinde Bulgaristan, batı ve güney-batısında 1912-1913'den beri Yunan yönetimi altında bulunan Ege Makedonyası, güneyinde ise Ege Denizi yer alır. 8578 kilometrekare yüzölçümüne sahip olan Batı Trakya "Doğu Trakya"nın doğal uzantısıdır. Batı Trakya'da başlıca akarsular, doğuda Meriç nehri, batıda ise Mesta-Karasu nehridir. Batı Trakya halkının başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır (Çavuşoğlu, 1993: 31).

Yunanistan'ın idari taksimatına göre, 1988'e kadar "Kuzey Yunanistan" adı verilen, bu tarihten sonra ise "Makedonya-Trakya" denilen bölgede yer alan Batı Trakya üç mülki birimden oluşmaktadır; bunlar en doğuda Evros-merkezi "De-deağaç (Yun. Aleksandropolis)", ortada Rodop-merkezi "Gümilcine (Komotini)" ve batıda "İskeçe-merkezi İskeçe (Xanthi)"dir. Yunanistan'ın kuzeydoğusunda yer alan Batı Trakya'da halen 150.000 dolayında Türk yaşamakta olup, bu azınlığın statüsü esas itibarıyla 1923 Lozan Barış Antlaşmasıyla belirlenmiştir. Batı Trakya Türkleri özellikle XIV. Yüzyıldan itibaren Osmanlı devletinin Balkan fetihleri sürecinde Anadolu'dan gelip bölgeye yerleşen ve yerleşen Türklerin günümüze kadar aralıksız süregelen devamıdır. Batı Trakya Türkleri (Yunanistan vatandaşı olmakla beraber) Atina'nın bildik iddialarının aksine, sağlam bir etnik Türklük bilincine sahip olan altıyüz yıllık bölge halkıdır (Hatipoğlu, 1999: 15).

1912-1913 Balkan Savaşları'na kadar aralıksız 550 yıl Osmanlı-Türk ege-

* Cüneyt Rızaoğlu, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü 4. Sınıf Öğrencisidir. e-posta: cuneytwest@yahoo.de

menliğinde kalan ve nüfusu her zaman Türk çoğunluğunun oluşturduğu Batı Trakya bölgesi 1913-1919 arasında Bulgaristan işgali altında kalmış, 1919-1920 yılları arasında itilaf devletlerince işgal edilmiş, 1920'de Yunanistan'a dahil edilmiştir (Hatipoğlu, 1999: 16).

Batı Trakya'da Kütüphane Hizmetleri

Batı Trakya'da, Batı Trakya Türklerine ait batı standartlarında bir kütüphane yoktur. Çocuklar için bir kütüphanenin kurulmasında ve tanıtılmasında ilk evre olarak adlandırılabilir okul kitaplıkları konusu ise Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan "Kültür Protokolü (1968)" ile yasal bir statüye oturtulmak istenmiştir.

Özellikle, Türk ve Yunan Hükümetleri temsilcilerinin raporunda yer alan ve 27 Haziran 1968 tarihinde Londra'da buluşmaları sırasında iki ülkenin Dışişleri Bakanları tarafından onaylanan teklifler uyarınca, 20 Nisan 1951 tarihli Türk-Yunan Kültür Antlaşması'nın öngördüğü Karma Komisyon, önce 21 Ekim-9 Kasım 1968 tarihleri arasında Ankara'da sonra 11 Aralık-20 Aralık 1968 tarihleri arasında Atina'da toplanmıştır. Bu toplantılar sonucunda beş konu başlığı altında 18 maddelik bir protokol heyetler arasında imzalanmıştır. Bu protokolün III. Konu başlığı "Okul Kitaplıkları" konusunu kapsamaktadır. Buna göre;

- İki hükümetin temsilcilerinin raporu uyarınca, komisyon taraflarca, azınlık okullarında sınıf kitaplıkları ve okul kitaplıkları kurulmasına müsaade edilmesini ve mevcut kitaplıkların zenginleştirilmesinin teşvikini tavsiye eder.
- Bu tavsiyenin, mütekabiliyet esasına göre iyi bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla, taraflar aşağıdaki usule uyacaklardır:
 1. Söz konusu kitaplıklar için teklif edilen kitapların listeleri ile birer örneği azınlık okulları müdürleri veya yokluklarında yerlerine bakanlar tarafından yetkili makamların tasvibine sunulacaktır.
 2. Bu makamlar en geç bir ay içinde, kararlarını okul müdürlerine veya yerlerine bakanlara yazılı olarak bildireceklerdir.
- Halen mevcut okul ve sınıf kitaplıklarındaki kitapların tam bir listesi, azınlık okulları müdürleri tarafından yetkili makamların tasvibine sunulacaktır. Bu makamlar, uygun ve pratik bir yoldan kitapları inceleyecekler ve kararlarını okul müdürlerine, mümkün olan en kısa zamanda, yazılı olarak bildireceklerdir. Ancak bu inceleme, kitaplıklardan öğretmen ve öğrencilerin serbestçe istifade etmelerini engellemeyecektir.
- Her iki taraf, karşılıklı azınlık okullarına kendi konsoloslukları aracılığıyla kitap verebilir. Konsolosluklar bu kitapları, tasvip edilmeleri ve iki ay içinde dağıtılmaları için yetkili makamlara tevdi edeceklerdir. Taraflar kitapların dağı-

tımıyla ilgili arzularını, diplomatik yoldan bildirebilirler. Kitaplar azınlık okullarına dağıtılır-dağıtılmaz dağıtım listesi ilgili tarafa ulaştırılacaktır.

- Kitaplıklar öğretmen ve öğrencilerin istifadesine açık olacaktır (Protokol, 1969: 3-6).

Bugün Batı Trakya’da, Batı Trakya Türklerinin yaşadığı Dedeağaç, Gümülcine ve İskeçe şehirlerinde Batı Trakya toplumuna hitap eden halk kütüphaneleri olmadığı gibi, mevcut okul kütüphaneleri de yukarıdaki maddelerde belirtildiğinin aksine gerek nitelik gerekse nicelik açısından çok kısıtlı ve zayıf bir durumdadırlar. Kaynak ve hizmet kapasitesi açısından son derece yetersiz olmalarına karşın, aşağıda tanıtılmaya çalışılan kurumlara ait kütüphaneler bulunmaktadır.

Batı Trakya Türk Azınlığına Kütüphanecilik Açısından Yön Veren Kurum, Kuruluş ve Kişiler

İskeçe (Xanthi)Türk Birliği

İlk kez 1927 yılında İskeçe’de “Türk Gençler Yurdu” adı altında Mehmet Hilmi tarafından kurulan bu dernek, II. Dünya Savaşı sırasında faaliyetlerini zorunlu olarak durdurmuş ve savaştan sonra 1946 tarihinde yeniden “Xanthi Türk Birliği” adıyla yeni tüzüğünü onaylatmıştır. Kütüphane olarak imkanları çok sınırlıdır. Bünyesinde dikkati çeken kaynaklar Türkçe ve Yunanca günlük gazetelerin yanında, Batı Trakya azınlık gazete ve dergileri ile Yunan klasikleridir.

Gümülcine (Komotini) Türk Gençler Birliği

Gümülcine’de 1928 yılında “Türk Gençler Birliği Ümit Spor Kulübü” adı altında kurulan dernek, 1938 yılında tüzüğünü “Komotini Türk Gençler Birliği” olarak onaylatmıştır. Kütüphane imkanları açısından kaynakları yok denecek kadar azdır.

Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği

“Rodop-Evros Türk Öğretmenler Birliği “ adı altında 1936’da kurulan dernek Batı Trakya’yı oluşturan üçüncü il olan Xanthi’de bulunan öğretmenleri de bünyesi içinde toplayabilmek için 1966’da tüzük değişikliği yapmış ve “Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği” olarak onaylanmıştır. Bünyesinde daha çok eğitim

ağırlıklı kaynaklar barındırıyor olsa bile, Batı Trakya'daki Türk kuruluşları içinde, üyelerinin gerek aktif gerekse pasif eğitimciler olması nedeniyle tatmin edici kaynak bulunabilecek tek kütüphanedir.

Yukarıda adı geçen üç Birlik'te kütüphane daha doğrusu kitaplık dışında ayrıca üyelerinin topluca oturabilmesi salon, bir çay ocağı ve yönetim kurulu odası bulunmaktadır.

Gümülcine ve İskeçe Müftülükleri

Müftülüklerin statüsü Lozan Antlaşmasınının 37-45 maddeleri içinde belirlenmiştir. Kütüphanelerinde diğer konuların dışında özellikle dini ve geleneksel kaynaklar yer alır. 1970'te müftülüğe bağlı olarak kurulan "Vaaz ve İrşad Heyeti" yüksek tahsilli din görevlilerinden oluşmakta ve azınlığın sorunlarını yansıtan aylık "Hakka Davet" dergisini yayımlamaktadır.

Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği

1946 Yılında İstanbul'da kurulan Dernek, Batı Trakya Türk toplumu içinde en yaygın kuruluştur. İstanbul'daki Genel Merkezin dışında Küçükçekmece, Gaziosmanpaşa, Zeytinburnu, İzmit, Bursa, İzmir, Soma vb. gibi Türkiye genelindeki yerleşim merkezlerinde ciddi bir üye potansiyeli, zengin kitaplık, doküman ve arşivi ile aylık olarak yayınladığı "Batı Trakya'nın Sesi" dergisi ile Batı Trakya Türklerinin sorunlarını her platformda dile getirmektedir. 2001 yılı itibariyle başkanlığını Avukat Burhaneddin Hakgüder sürdürmektedir.

Batı Trakya Türk Birliği Derneği

1978 Yılında Ankara'da kurulan Dernek, üye sayısı olarak diğer kuruluşlar kadar şanslı olmamasına rağmen kaynak, doküman ve kitap açısından yeterli düzeyde bir kitaplığa sahiptir. Başkanlığını 2001 yılı itibariyle Avukat Aydın Gencer sürdürmektedir.

Avrupa Batı Trakya Türkleri Dernekleri Federasyonu

Merkezi Almanya'nın Witten kentindedir. Bünyesinde Almanya ve İngiltere'deki Batı Trakya Türk derneklerini kapsamakta ve ayrıca Avustralya'daki Batı Trakya Türk Derneğiyle işbirliği içindedir.

Gerek Federasyonun kütüphanesinde, gerekse Almanya'daki Batı Trakya derneklerinin kütüphanelerinde Türk ve Alman basını, Batı Trakya'dan gönderilen haftalık ve aylık dergiler, yerel basın, Batı Trakya Türk toplumunun sorunlarını yansıtan Almanca, İngilizce ve Türkçe doküman, kitap, dergi ve fotoğraflar ön plana çıkmaktadır.

Bavyera Eyaleti Batı Trakya Türkleri Aile Birliği

1981 yılında Münih'te kurulan birliğin başkanlığını Özkan Hüseyin sürdürmektedir. Kütüphanesi çok geniş olmamakla birlikte Münih ve çevresinde yaşayan Türkiyeli ve Batı Trakya'lı Türklere hitap edecek doküman, kitap, dergi, gazete, ansiklopedi mevcuttur.

Kişilere Ait Özel Kütüphane ve Arşivler

Bunların içinde en önemlileri Rıza Kırıldökme, Selahattin Yıldız, İsmail Bıçakçı, Mehmet Koca ve Feyyaz Sağlam'a ait olanlardır.

Batı Trakya'da Türkçe Yayımlanan Dergi ve Gazeteler

Sözü edilen dergi ve gazeteler sadece Batı Trakya'da yaşayan Türklere değil, Avrupa, Amerika, Avustralya ve Türkiye'deki Batı Trakyalılara da hitap ettiği için önemli bir kaynak teşkil etmektedirler.

Bunlar "Gündem", "Hakka Davet", "İleri", "Trakya'nın Sesi", "Batı Trakya Express", "Özgür Balkan" dır.

Beklentiler

Türkiye'den Beklentiler

Türkiye Cumhuriyeti Batı Trakya konusunda önemli bir sorumluluk içerisindedir. Bu sorumluluk iki kaynaktan doğmaktadır. Birincisi, Batı Trakya azınlığı, Türkiye'nin kendi iradesiyle ve özel olarak antlaşmalar yaparak yurtdışında bıraktığı tek azınlıktır. Türkiye'nin sorumluluğunun ikinci kaynağı bu konuda işin başından beri yapageldiği yanlışlıklardır.

Türkiye Cumhuriyeti, Batı Trakya azınlığını resmi politikası sonucu yurtdı-

şında bırakmıştır ama onun orada uygun koşullarda yaşaması için gerekli önlemleri almayı genellikle ihmal etmiştir.

- Türkiye, Yunanistan tarafından kendi sınırlarına ve haklarına saygı gösterildiği sürece kendisinin Batı Trakya'ya ilgisinin yalnızca soydaşlarının uluslararası antlaşmalarla verilmiş haklarının uygulanmasına yönelik olduğunu ama bu haklardan sapılmasına da asla razı olmayacağını yinelemekten sıkılmamalı, Batı Trakya toprağında herhangi bir emeli bulunmadığını ortaya koymalıdır.
- Kültür Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı, Batı Trakya Türk toplumuna bir kütüphane kazandırmak için ortak çalışma içine girmelidir.
- Faaliyetlerini Türkiye'de sürdüren Batı Trakya dernekleri Türkiye'de öğrenim gören Batı Trakya'lı öğrencilerden de faydalanarak, Batı Trakya Türk Toplumunun kitap ve kitaplık sorununa el atmalıdır.
- Gerek devlet kuruluşları, gerekse özel sektör kuruluşları sportif, sosyal ve kültürel etkinliklerini (zaten bu etkinliklerin yabancı olmayan) Atina'daki diplomatik çevrelere sunmak yerine Batı Trakya'daki Türk Toplumuna sunmalıdır.
- Yunanistan'a ikili antlaşma ve protokollere kütüphaneler konusunda da uyması gerektiği hatırlatılmalıdır.

Yunanistan'dan Beklentiler

- Yunanistan öncelikle 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Hürriyetler Sözleşmesi (1953), Paris Şartı ve onu izleyen bu kapsamdaki adı geçen uluslararası belgelere uygun hareket etmelidir.
- Yunanistan hükümeti, Avrupa Birliği'nin ilgili kurum ve kuruluşlarından, Batı Trakya azınlık toplumunun sosyo-kültürel açıdan kalkınması için gönderilen kaynakları şeffaf bir şekilde bu iş için kullanılmalıdır.
- İskeçe ve Gümölcine'deki mevcut azınlık liselerini kitaplık ve internet donanımı açısından batı standartlarına uydurmalıdır.
- İskeçe ve Gümölcine'deki üniversite ve halk kütüphanelerinden Batı Trakya Türk azınlığının da yararlanması için olanaklar yaratmalıdır.
- Gerek İçişleri Bakanı Vaso Papandreu Nisan 2001'de, gerekse daha sonra Dışişleri Bakanı Yorgos Papandreu Batı Trakya ziyaretlerinde vermiş oldukları sosyo-kültürel açıdan iyileştirme taahhütlerini en kısa sürede yerine getirmelidirler.
- Herşeyden önemlisi, dünyaya kendisini demokrasinin beşiği olarak tanıtan

Yunanistan, demokrasinin şartlarına uygun hareket etmelidir.

Uluslararası Kuruluşlardan Beklentiler

- Gerek Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi, gerekse Avrupa Topluluğu, azınlık haklarının korunması bağlamında Yunanistan'ı, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 1., 13., 62., ve 76. maddelerine, BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) (Ağustos 1953) kararına, 1948 Genosit Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesine, 1953 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine, 1957 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesi ve 1960 Eğitimde Ayrımın Önlenmesi UNESCO Sözleşmesi ve 1965 Her Türlü Irk Ayrımının Kaldırılması Sözleşmelerine göre hareket etmeye zorlamalıdır (Oran, 1991: 84, 87, 91).
- Almanya'nın Hessen eyaletinden Avrupa Parlamentosu üyeliğine seçilen Ozan Ceyhan, adaylığı aşamasında Batı Trakya Türk Toplumunun sorunları ile de ilgileneceği taahhüdünü göz önünde bulundurarak, Avrupa Parlamentosuna bu toplumun sosyo-kültürel sorunlarını içeren bir rapor sunmalıdır.
- Avrupa Parlamentosunun sosyal işlerden sorumlu Yunanlı üyesi Anna Diamantopoulou objektif ve olgun bir davranış göstererek, azınlık toplumunun kendi kütüphanesini kurması için komisyonun desteğini sağlamalıdır (EU Magazin, 2000: 15).
- Herşeyden önemlisi uluslararası kurum ve kuruluşlar Batı Trakya Türk azınlığı'nı değerlendirirken diğer bazı ülke azınlıklarının aksine 78 yıllık hukuki statüsünde ülkesi Yunanistan'a en zor zamanlarında dahi sadakat içinde bağlı kaldığını göz önünde bulundurmalıdır.

Batı Trakya Türk Toplumundan Beklentiler

- Batı Trakya'nın Yunanistan hakimiyetine bırakıldığı Lozan Antlaşması'nın imzalandığı 24 Temmuz 1923 tarihinden, içinde bulunduğumuz 2001 tarihine kadar geçen 78 yıllık süre içerisinde bölgede Türkçe olarak yayımlanan (gazete ve dergi dışındaki) kitap sayısı ancak 25'tir. Bu sayı bölge halkının okuryazarlık oranı açısından yıllardan beri ne kadar zorluk içinde olduğunun göstergesidir. Yaklaşık 150.000 kişilik Müslüman-Türk toplumu'nun yaşadığı Batı Trakya'da sürekli yayınlara destek verenlerin sayısı 2000 kadardır. Bütün bu veriler sadece Türk ve Yunan taraflarının üzerine düşeni yapmamasından değil, aynı zamanda azınlık toplumu'nun da üzerine düşenleri tam olarak yerine getirmemesinin sonuçlarıdır. Batı Trakya Türkleri son yıllarda ekonomik açıdan biraz düzelmeleri nedeniy-

le zamanlarını eğlenceye de ayırmaktadırlar. Ancak Batı Trakya Türk yetişkinleri enerjilerini biraz da sosyo-kültürel alanlara kaydırmalıdır. İŖe kişisel kitaplıklarını geliştirerek, bölgesel basın kaynaklarına abonelik yoluyla destek vererek başlamalıdır.

- Yurtdışındaki dernekler, akademisyenler ve işadamları kütüphane kurma ve gençliği bilgisayarlarla tanıştırma aşamasında acil ve ciddi bir çalışma içine girmelidir.
- Üniversite mezunu Batı Trakyalı gençler kendi çevresindeki, mahallesindeki veya köyündeki çocukları okumaya teşvik etmelidir.

Sonuç

Batı Trakya Türkleri başta Lozan Barış Antlaşması olmak üzere, Yunanistan'ın taraf olduğu eski ve yeni birçok uluslararası belgeye göre etnik kimliği Yunan devleti tarafından korunması gereken bir azınlıktır. Gerek etnik kimliği gerekse Lozan'dan doğan dinsel, kültürel ve eğitsel hakları halen Yunan devletince tanınmamakta veya baskı altında tutulmaktadır. Bu durum kendini kütüphane konusunda da göstermektedir.

Avrupa Biriliđi sınırları içinde tek etnik-müslüman azınlık olma özelliğini taşıyan Batı Trakya azınlığı, insanoğlunun temel "öğrenme" hakkına ulaşabilmesinin çıkış noktasını oluşturan kütüphaneler açısından acilen dünya standartlarında bir yapıya kavuşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Balkan ülkelerinde Türkçe eğitim ve yayın hayatı bilgi şöleni: Bildiriler.* (1999). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Çavuşoğlu, Halim. (1993). *Balkanlar'da Pomak Türkleri/Tarih ve sosyo-kültürel yapı*. Ankara: Köksal Vakfı.
- EU magazin. (2000). *Avrupa Parlamentosu Dergisi* (1-2).
- Hatipoğlu, M. Murat. (1999). *Yunanistan'da etnik gruplar ve azınlıklar*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Oran, Baskın. (1991). *Türk-Yunan ilişkilerinde Batı Trakya sorunu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özgüç, Adil. (1974). *Batı Trakya Türkleri*. İstanbul: Kutluđ Yayınları.
- Protokol: Türk-Yunan Kültür Komisyonu Ankara ve Atina toplantıları.* (1969). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.